

Олександр Васильович Пабат,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,*

кафедра адміністративного права і процесу (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0001-9237-6344>,

e-mail: pabat.oleksandr@gmail.com

**РОЛЬ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ
У СИСТЕМІ ОBOB'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ**

Розглянуто положення Податкового кодексу України, що визначають загальнодержавні податки і збори в системі обов'язкових платежів. Визначено, що головним призначенням загальнодержавних податків і зборів є формування та насичення дохідної частини Державного бюджету. З'ясовано вплив загальнодержавних податків і зборів на регулювання виробництва та споживання. Зазначено, що загальнодержавні податки і збори чинять загальний вплив на кожну особу, зобов'язуючи її сплачувати податки, встановлені Податковим кодексом. Проаналізовано роль загальнодержавних податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів в Україні.

Ключові слова: податок, податкова система, оподаткування, Податковий кодекс України, державні доходи, загальнодержавні податки і збори, реформа податкової системи.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Після ухвалення Податкового кодексу в Україні постійно проводяться оптимізаційні зміни податкової системи, зокрема стосовно кількості податків та елементів податків. Проте через низку причин реформування не забезпечує ефективність системи оподаткування, що спричинює зростання податкового навантаження і подальшу тінізацію доходів платників податків, тому дослідження наявних недоліків податкової системи та запропонованих новітніх підходів до їх усунення є актуальним. Формування податкової системи в Україні має ґрунтуватися на чіткому розумінні ролі загальнодержавних та місцевих податків і зборів у системі обов'язкових платежів та окремих податків. У науці фінансового та податкового права питанню ролі загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів увага наразі приділяється фрагментарно і в межах загального дослідження оподаткування в Україні.

Стан дослідження проблеми

Останніми роками різні аспекти цього питання досліджувались, зокрема, в дисертаціях М. О. Думчикова, який розглядає засади реформування системи загальнодержавних та місцевих податків і зборів в Україні [1], Є. М. Богатирьової, яка досліджує результативність і стратегічні орієнтири податкової реформи в Україні [2], а загальні засади встановлення податків та зборів були предметом дослідження В. Ю. Хомутинік [3]. Проте роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів останнім часом не досліджували. Отже, важливо дослідити роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів в Україні на сучасному етапі, оскільки наразі в юридичній літературі це питання ще не знайшло відображення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення ролі загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів України. *Завданнями* статті є перегляд положень Податкового кодексу України, що визначають загальнодержавні податки і збори в системі обов'язкових платежів, визначення призначення загальнодержавних податків і зборів, з'ясування впливу таких податків і зборів на суспільні відносини в Україні та на кожну особу й визначення ролі загальнодержавних податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів в Україні.

Наукова новизна дослідження

Виходячи із зазначеного вище, новизна полягає в авторському погляді на проблему визначення ролі загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів в Україні.

Виклад основного матеріалу

Відповідно до Податкового кодексу України податки в Україні поділяються на загальнодержавні та місцеві. Загальнодержавні податки є обов'язковими до сплати на всій території України, місцеві ж податки встановлюються відповідно до визначеного Податковим кодексом України переліку в межах граничних розмірів ставок у формі рішення сільських, селищних і міських рад та є обов'язковими до сплати на території відповідної територіальної громади.

За загальним правилом загальнодержавні податки встановлюються Податковим кодексом України (далі – Кодекс), а встановлення загальнодержавних податків і зборів, не передбачених цим Кодексом, забороняється. Також Кодексом передбачено, що встановлення та справляння мита регулюються митним законодавством. Зарукування загальнодержавних податків і зборів до державного та місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу

України (ст. 9)¹. Перелік загальнодержавних податків та зборів на території України встановлює Верховна Рада України (ст. 12).

Поняття податку та збору визначено статтею 6 Податкового кодексу України, за нею податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Кодексу. Збором є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій (ст. 6). Тобто податок, на відміну від збору, не вимагає наявності у платника спеціальної вигоди.

Загальнодержавні податки і збори входять у сукупність податків та зборів, що становлять податкову систему України. Стаття 9 Податкового кодексу України з 2015 р. містить нинішній перелік загальнодержавних податків, до яких належать податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, акцизний податок, екологічний податок, мито і рентна плата.

Академічний тлумачний словник української мови визначає роль як вплив когось, чого-небудь на щось, чия-небудь участь у чомусь². Таким чином, роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів виявляється у цілеспрямованому їх впливі на систему платежів до Державного бюджету України та інших публічних фондів коштів.

Загальнодержавні податки і збори виконують своє головне призначення – формують та насичують дохідну частину Державного бюджету. Іншим напрямком впливу загальнодержавних податків і зборів є вплив на регулювання виробництва та споживання шляхом формування орієнтирів для розвитку виробництва та вибору виду діяльності. Такий вплив, зокрема, здійснюється через механізм пільг. Аналіз впливу загальнодержавних податків і зборів дає змогу оцінити кожен податок окремо, його раціональність і збалансованість податкової системи в цілому.

Роль загальнодержавних податків і зборів визначається їх впливом на відносини з оподаткування і далі на всю систему обов'язкових платежів у державі. Загальнодержавні податки і збори чинять

¹ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 15.11.2020).

² Роль // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) : сайт. URL: <http://sum.in.ua/s/rolj> (дата звернення: 15.11.2020).

загальний вплив на кожну особу, зобов'язуючи її сплачувати податки, встановлені Податковим кодексом України. Такий вплив здійснюється на засадах фіскальної достатності, тобто враховуючи необхідність досягнення збалансованості витрат із надходженнями до бюджету.

Для сприяння економічному зростанню та розвитку України потрібні стійкі джерела фінансування соціальних програм і державних інвестицій. Саме загальнодержавні податки і збори відіграють провідну роль у фінансовому наповненні програм, що забезпечують охорону здоров'я, освіту, інфраструктуру та інші послуги, важливі для досягнення мети розбудови процвітаючого, функціонального й упорядкованого суспільства. Загальнодержавні податки і збори є ключовим компонентом соціального договору між суспільством та державою щодо її економіки. Необхідно ретельно вибирати не лише рівень податкових ставок, але й бази оподаткування.

Сучасний підхід до цілеспрямованого впливу загальнодержавних податків і зборів на систему платежів до Державного бюджету України не забезпечує збалансованості бюджету. Державний бюджет України регулярно зазнає дефіциту коштів. Ще однією проблемою є те, що надходження від загальнодержавних податків і зборів до Державного бюджету не відзначаються стабільністю. Також загальнодержавні податки і збори зараз не стимулюють розвиток економіки, більш того, досить поширеною є думка, що вони заганяють її в тінь.

Загальнодержавні податки і збори в державі є важелем регулювання та попередження негативних тенденцій в економіці. Також вони є частиною механізму, що забезпечує взаємозв'язок між загальнодержавними інтересами та інтересами суб'єктів господарювання на місцях. Загальнодержавні податки та збори визначають характер взаємовідносин між підприємцями і підприємствами всіх форм власності з Державним бюджетом, з банківськими установами, державними органами виконавчої влади тощо.

Незважаючи на те, що загальнодержавні податки та збори не є єдиним джерелом надходжень до Державного бюджету, саме вони визначають стабільність у надходженнях до бюджету, що є необхідним для формування планів бюджету на наступні роки та прогнозування можливих змін. Також роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів як джерела доходів Державного бюджету визначає політику формування всіх інших видів доходів.

Будучи основним джерелом надходження доходів до Державного бюджету, загальнодержавні податки і збори забезпечують стабільну дохідну базу. На відміну від інших доходів, зокрема позик, загальнодержавні податки і збори не підлягають поверненню. Водночас є чітке обмеження щодо використання податків як джерела доходів Державного бюджету [4].

Слід підкреслити роль загальнодержавних податків і зборів у здійсненні формування місцевих бюджетів в Україні. Так, у Бюджетному кодексі України передбачено використання низки інструментів бюджетного регулювання, таких як відсоткові відрахування від загальнодержавних податків і доходів, бюджетні позички та бюджетні трансферти, до яких належать дотації, субсидії і субвенції, міжбюджетні взаєморозрахунки, а також вилучення коштів до Державного бюджету України.

Відсоткові відрахування передбачають надходження в місцеві бюджети частини загальнодержавних податків і зборів, що стягуються на відповідній території. Загальнодержавні доходи (податки і збори) залежно від розміру надходжень до місцевого бюджету в процентному відношенні можуть надходити повністю або частково.

Розмежування джерел доходів між різними рівнями бюджетів в Україні є основною формою організації міжбюджетних відносин. Розмежування доходів між бюджетами – це законодавчий розподіл установлених загальнодержавних податків та обов'язкових платежів між ланками бюджетної системи з метою забезпечення надійної фінансової бази кожного бюджету. Розглянемо роль загальнодержавних податків і зборів у міжбюджетних відносинах. Так, для досягнення цілей регулювання міжбюджетних відносин застосовуються методи дотації та субвенції.

Нині неможливо уніфікувати нормативи відрахувань від загальнодержавних податків до місцевих бюджетів. Тому лишається проблемою незбалансованість бюджетів різних рівнів у розмірах їх надходжень та збереження суттєвих розходжень між окремими адміністративно-територіальними одиницями. У такому разі лише посилюється диференціація рівнів витрат бюджетних ресурсів на одного жителя адміністративно-територіальної одиниці [5, с. 53, 58].

Проблемним є питання визначення частки загальнодержавних податків, яку доцільно закріпити за місцевими бюджетами. Вважаємо, що вона повинна бути пропорційною сумі відповідного загальнодержавного податку, зібраного на території конкретної громади. Важливим критерієм розподілу ПДВ між центром і регіонами повинна стати чисельність населення в регіоні. Передання на рівень територіальних громад частки від загальнодержавних податків стимулює владу на місцях посилювати контроль за їх збором [6, с. 5, 77–84].

Відсоткові відрахування від загальнодержавних податків і зборів є інструментом бюджетного регулювання у взаємовідносинах Державного бюджету України з місцевими бюджетами. Також коли йдеться про міжбюджетні відносини, то дотації вирівнювання, субсидії та субвенції покриваються серед іншого і за рахунок загальнодержавних податків і зборів.

Загальнодержавні податки відповідно до нормативів відрахувань розподіляються між елементами бюджетної системи. Виходячи із соціально-економічних нормативів бюджетної забезпеченості та стану місцевих джерел доходів, визначаються розміри відрахувань. Тобто загальнодержавні податки є важливим дохідним джерелом місцевих бюджетів. Зібрані за рахунок загальнодержавних податків кошти передаються до місцевих бюджетів через бюджетні трансферти [5, с. 22, 53, 58].

Висновки

Тож роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів полягає у цілеспрямованому їх впливі на систему платежів до Державного бюджету України та інших публічних фондів коштів, а також на відносини оподаткування. Такий вплив походить з основного призначення загальнодержавних податків і зборів – формування та насичення дохідної частини Державного бюджету. Також загальнодержавні податки і збори чинять загальний вплив на кожну особу, зобов'язуючи її сплачувати податки, встановлені Податковим кодексом України. Ще один напрямок впливу спрямовано на регулювання виробництва та споживання і вибір виду діяльності.

Загальнодержавні податки і збори є важелем регулювання та попередження негативних тенденцій в економіці й частинною механізмом, що забезпечує взаємозв'язок між загальнодержавними інтересами та інтересами суб'єктів господарювання на місцях. Також роль загальнодержавних податків і зборів у системі обов'язкових платежів як джерела доходів Державного бюджету (враховуючи їх стабільність) визначає політику формування всіх інших видів доходів. Загальнодержавні податки і збори впливають на формування місцевих бюджетів в Україні за допомогою використання таких інструментів бюджетного регулювання, як відсоткові відрахування від загальнодержавних податків і доходів, бюджетні позички та бюджетні трансферти (до яких належать дотації, субсидії і субвенції та міжбюджетні взаєморозрахунки), а також вилучення коштів до Державного бюджету України.

Список бібліографічних посилань: 1. Думчиков М. О. Адміністративно-правові засади реформування системи загальнодержавних та місцевих податків і зборів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2018. 221 с. 2. Богатирьова Є. М. Податкові реформи в Україні: результативність та стратегічні орієнтири : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08. Одеса, 2016. 21 с. 3. Хомутиннік В. Ю. Загальні засади встановлення податків та зборів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 193 с. 4. Гелята Д. Податки та їх роль у формуванні бюджету // Науковий блог. Національний університет «Острозька академія» : сайт. 08.12.2012. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/podatky-ta-jih-rol-u-formuvanni-byudzhetu/> (дата звернення: 15.11.2020).

5. Гапонюк М. А., Яцюта В. П., Буряченко А. С., Славкова А. А. Місцеві фінанси : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 184 с. 6. Система місцевих платежів в Україні: теорія, історія, перспективи : монографія / М. І. Карлін, О. М. Карліна, Л. В. Єлісеєва та ін. ; за заг. ред. М. І. Карліна, І. О. Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 188 с.

Надійшла до редколегії 20.11.2020

Pabat O. V. Role of National Taxes and Fees in the System of Mandatory Payments

The provisions of the Tax Code of Ukraine, which determine the national taxes and fees within the system of mandatory payments, have been studied. It has been determined that the main purpose of national taxes and fees is the formation and saturation of the State budget's revenues. The influence of national taxes and fees on the regulation of production and consumption has been clarified. It has been stated that national taxes and fees have a general impact on each person, obliging him or her to pay taxes established by the Tax Code. It has been determined that the studied taxes and fees are a lever for regulating and preventing negative tendencies in the economy and are the part of the mechanism that ensures the relationship between national interests and the interests of local business entities. The role of national taxes and fees within the system of mandatory payments as a source of revenues of the State budget (given their stability) also determines the policy of formation of all other types of revenues. The role of national taxes and fees in the formation of local budgets in Ukraine has been analyzed, namely such instruments of budget regulation as interest deductions from national taxes and revenues, budget transfers (budget subsidies, subsidies and subventions, withdrawals to the State Budget of Ukraine, intergovernmental settlements) and budget loans.

It has been offered that the share of national taxes, which should be fixed in local budgets, is defined in proportion to the amount of the relevant national tax collected in a particular community. An important criterion for the VAT distribution between central and regional budgets should be the population of the region. It has been noted that national taxes are distributed between different levels of the budget system in accordance with the norms of deductions.

Key words: a tax, tax system, taxation, Tax Code of Ukraine, state revenues, national taxes and fees, reform of tax system.

